

2. Третяк С. Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства // Право України. - 2005. - №4

3. Кутиркін А. Шляхи розвитку теорії та практики правового виховання населення України. //Право України. - 2008. - № 3. - С. 122-125

Денисенко О.А., кандидат історичних наук,
доцент

Охорона і збереження пам'яток Криму - один зі шляхів порозуміння у культурній сфері

Крим - унікальне історичне місце між Сходом і Заходом, де переплелися різні культури. Вони знайшли своє відображення в культурній спадщині, яка формувалася упродовж тривалого історичного періоду представниками різних етносів і становить значний і своєрідний пласт світового культурного надбання. Це - широка панорама історико-культурних об'єктів: рештки давньогрецьких міст-держав і печерні міста, оборонні споруди і фортеці, стародавні храми і визначні місця, меморіальні будинки і комплекси, цвинтарі і окремі поховання, заповідники і музеї. Тут розташовані пам'ятки, умовно зараховані до європейської традиції, а також безліч перлин ісламської художньої культури та видатних зразків архітектурної думки Сходу.

Охорона і збереження культурної спадщини Кримської області і м. Севастополя, які в 1954 р. стали складовою УРСР, пройшла кілька етапів. Якщо перший період (кін. 50-х - поч. 60-х рр. XX ст.) характеризувався незавершеністю і недосконалістю системи охорони пам'яток, відсутністю централізованого пам'яткоохоронного органу, залежного від тогочасних ідеологічних концепцій, ігноруванням численних громадських ініціатив на місцях та браком асигнувань на ремонтно-реставраційні роботи, то на другому етапі (друга половина 60-х років) сформувалася система охорони пам'яток, яка містила в собі державні та громадські форми [1, с. 65]. Основні питання охорони пам'яток історії та культури знаходились у віданні Міністерства культури, в спеціально створеному Науково - методичному відділі охорони пам'ятників, а в області - в підрозділах управління культури облвиконкому. В цей період на обліку в Кримській області стояло 3060 пам'яток історії та археології. У серпні 1963 р. Рада Міністрів УРСР затвердила списки пам'яток архітектури, взяті під державну охорону. Серед 864 пам'яток, включених до списку, 55 об'єктів репрезентували Кримську область і м. Севастополь. Це - генуезькі фортеці у Феодосії і Судаку, Ханський палац у Бахчисараї, печерне місто Чуфут-Кале, Херсонес Таврійський та ін [2, с. 67]. Надзвичайно важлива роль у реалізації проектів з охорони пам'яток належала створеній у листопаді 1966 р. Кримській організації УТОПК, яка не тільки фінансувала роботи з охорони пам'яток, але й залучала до них кращі наукові та творчі сили регіону. В 60-70 - ті роки минулого століття першочерговим завданням, яке постало перед Кримською організацією, було завершення паспортизації історико-

культурних об'єктів, що дало можливість провести уніфікацію і інвентаризувати культурне надбання в Криму. При паспортизації проводилися пошукові роботи з виявлення пам'яток, визначенні важливих подій в історії регіону. На спорудження, реконструкцію, археологічні дослідження виділялися значні державні кошти. На час завершення паспортизації в Кримській області на державному обліку знаходилося 3495 пам'яток, за іншими даними - 2984 [3, с. 7]. У Севастополі на державний облік до кінця радянської епохи було взято 864 пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва [4, а 525].

Станом на 1.01.2013 р. на державному обліку в АР Крим і м. Севастополі - 1004 пам'ятки архітектури та містобудування, 7227 пам'яток археології, 3861 пам'ятка історії, 520 монументального мистецтва, з них - 250 - національного значення. У Криму розташовані національний заповідник «Херсонес Таврійський» (1978 р. заснування, статус національного надано 1994 р.); державний палацово-парковий музей-заповідник у м. Алупка (1990 р.); державний історико-культурний заповідник у м. Бахчисарай (1990 р.); державний історико-культурний заповідник у м. Керч (1987 р.); коктебельський еколого-історико-культурний заповідник «Кімерія М.О.Волошина» (2000 р.); республіканський історико-археологічний заповідник «Калос Лімен» (1997 р.) філія Національного заповідника «Софія Київська» Судацький заповідник (з 1958 р.).

Найбільш відомі пам'ятки світового значення Криму включені до Списку всесвітньої спадщини UNESCO, в якому станом на 2013 р. значилося 962 об'єкти, у тому числі 7 представляють Україну. Список об'єктів всесвітньої спадщини UNESCO, які отримують особливий охоронний статус ведеться і постійно поповнюється з 1978 р. Включення до списку дає додаткові гарантії збереження і цілісності, підвищує престиж територій і установ, які управляються ними. Статус об'єкта сприяє розвитку культурного туризму. У разі конфліктних ситуацій дозволяє залучити міжнародну економічну і політичну допомогу експертів UNESCO. Завдяки співпраці України з Європейським Союзом, який із 2011 р. активно підтримує охорону культурної спадщини АР Крим у рамках проектів ЄС «Дослідження для популяризації культурної спадщини в Криму» та «Підтримка і диверсифікація кримського туризму», проводиться робота з дослідження кримських пам'яток і підготовки відповідних документів для номінації пам'яток до Списку всесвітньої спадщини UNESCO.

Унікальним з часів античності і середньовіччя є Херсонес Таврійський, пам'ятки якого зосереджені в межах сучасного міста Севастополя, є складовими Національного заповідника «Херсонес Таврійський». 2013 р. на 37-ій сесії Комітету Світової спадщини у Камбоджі «Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його Хора (V ст. до н. е. по XIV ст. н. е.)» включені до Списку пам'яток всесвітньої спадщини UNESCO. Херсонеське городище є єдиним у Північному Причорномор'ї цілісно збереженим зразком античного міста, яке існувало V ст. до н.е. - XIV ст. н.е. Тут є залишки міського планування вулиць, житлових, господарських та культурних споруд. Хора -

унікальні фрагменти ділянок сільськогосподарських околиць стародавнього міста. Ця пам'ятка єдина в Європі дає можливість зрозуміти систему організації господарської діяльності й розподілу території між громадянами античного міста.

Відповідно до рекомендацій Міжнародної Ради з питань пам'ятників та видатних місць здійснюються підготовчі роботи для номінації наступних 15 пам'яток України, включених до попереднього Списку пам'яток всесвітнього значення. Серед них - три пам'ятки представляють історію та культуру Криму [5]. Це - Ханський палац у [Бахчисараї](#), столиці Кримського Ханату, центрі політичного, духовного і культурного життя кримських татар, який знаходиться у складі [Бахчисарайського історико-культурного заповідника](#). Бахчисарайський палац - єдиний у світі зразок кримськотатарської палацової архітектури [XVI-XVII ст.](#)

До палацового комплексу входять північні та південні ворота, Світський корпус, палацова площа, головний корпус, гарем, ханська кухня і стайня, бібліотечний корпус, соколина вежа, ханська мечеть, Персидський сад, ханський цвинтар, гробниця ([дюрбе](#)) Дилари-бікеч, гробниці Північне і Південне дюрбе, надгробна ротонда, баня «Сари-Г юзель», набережна з трьома мостами, сади і паркові споруди, [Єкатерининська миля](#), [«Фонтан Сліз»](#) та інші об'єкти. Планується, що номінація відбудеться у середині 2015 р. під час 39-ї сесії Комітету Всесвітньої спадщини.

До Списку пам'яток всесвітньої спадщини ЮНЕСКО двічі було запропоновано внести пам'ятки Судацького заповідника. У 2007 р. як «Комплекс пам'яток Судацької фортеці VI-XVI ст.», а у 2010 р. як основну складову пам'ятки до серійної транснаціональної номінації «Торговельні пости та фортифікаційні споруди на генуезьких торговельних шляхах від Середземномор'я до Чорного моря». Фортеці Судак, Чембало та Феодосія, розташовані у південній частині Криму, запропоновані за критеріями, які демонструють важливий обмін людськими цінностями протягом певного періоду в межах культурного регіону в сфері розвитку архітектури та ландшафтного планування. Архітектурні ансамблі фортець Судак, Чембало та Феодосія є прикладом успішної взаємодії людини з природним ландшафтом у сфері фортифікаційного мистецтва та розбудови міст і морських портів. Збереглися залишки кріпосних стін, башт і палаців у Кафі (Феодосія) та Чембало (Балаклава), побудовані італійськими архітекторами, фортеця і консульський замок у Солдайї (Судак) ([XIV](#) ст.). Роботи з дослідження, а також підготовка документів для номінації цих пам'яток знаходяться в активній фазі, але подальша така діяльність зіштовхнулася з непередбаченими проблемами, пов'язаними з окупацією Криму у березні 2014 р.

Кримський півострів завжди вабив унікальною природою - морем, горами, сонцем, повітрям - туристів з усього світу, діячів науки, і культури, літератури, з якими пов'язана велика кількість «місць пам'яті», де закодована історія Криму. Трагічні події в історії корінного народу Криму відзначені пам'ятними знаками про депортацію кримськотатарського народу 1944 р.

Питання охорони і збереження культурної спадщини Криму в умовах кримської кризи, створеної Російською Федерацією в кінці лютого 2014 р., потребують термінового вирішення. Крим є тимчасово окупованою територією, і вирішення долі культурного надбання, як ніколи, залишається актуальним. Це стосується збереження культурних цінностей нерухомих пам'яток, у тому числі внесених до Списку всесвітньої спадщини UNESCO, які відтепер перебувають в управлінні російської держави. Ці питання необхідно вирішувати на державному рівні із залученням міжнародних організацій - ЄС, Ради Європи, UNESCO, які підтримують Україну і висловлюють готовність до посередництва між Україною і Росією. Своєчасним є проведення спільної наради представників влади від української і російської сторін, на які покладено захист культурних цінностей та охорона культурної спадщини і укладання спеціальної угоди з питань, котрі врегулюють статус культурних цінностей Музейного фонду України, а також культурної спадщини. Важливою, на нашу думку, є пропозиція Міністерства культури України щодо управління культурою на тимчасово окупованій території Криму за міжнародного посередництва.

Список використаних джерел

1. Кармазіна Н.В. Нариси розвитку історичного краєзнавства в Криму (1954-1991 рр.) - Сімферополь, 2005. - С. 65
2. Охорона, використання та пропаганда пам'яток історії та культури в Українській РСР/ Збірн. методичних матеріалів в 6 част. / Част. п'ята. Вивчення, охорона і спорудження пам'яток історії та культури в Криму, як один з напрямків краєзнавчих досліджень / За ред. Т.Ф. Григор'євої. - К., 1983. - С. 67
3. Довідник про діяльність організацій Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури за період з грудня 1966 року по вересень 1978 року. - К., 1978. - С.7; Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. - К.: Наук.думка, 1987. - С.274
4. Скуридин А.А. Заметки по истории паспортизации памятников города Севастополя в советский период //Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. - Вип. 7. - К., 2012.- С.525
5. Україна - ЮНЕСКО - постійне представництво //Режим доступу [//unesco.mfa.gov.ua/Ukraine-unesco/cooperation/](http://unesco.mfa.gov.ua/Ukraine-unesco/cooperation/)

Дурдинець М.Ю., науковий співробітник
відділу організації науково-дослідної роботи
НАВС

Філософські проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства

Сучасний етап розвитку нашої держави потребує системного вирішення проблем розбудови незалежної, правової, демократичної,